

is: ilyen módon hamis próféta Mephisztó is, aki a Diákot és Wagnert félre is vezeti.

A műveltség, a személyes kiválóság növekedésével elkerülhetetlenül növekednek a veszélyforrások is. A kihívást azonban el kell fogadnunk. S hogy a veszélyesnek és harmóniát teremtőnek ne legyenek egyforma esélyei, ahhoz Fejér Ádám tézisei mellett ajánlom meggondolásra egy német filozófus, Jürgen Mittelstrass téziseit is, aki néhány évvel ezelőtt épp ilyen keretben kísérelte meg — s ezzel visszatérünk az intézmények síkjára — a ma egyetemének szerepét meghatározni.

NÉMETH JENŐ

Nem vagyok benne bizonyos, hogy igazán értem Fejér Ádám gondolatait — remélem, hogy nem —, de ha nagyjából igen, akkor végzetesnek érzem a materiális civilizáció és az eléggé definiálatlan "kultúra" közötti (s az ezzel párhuzamos pragmatizmus és értékszemlélet közötti) ellentétet, pontosabban annak kiélezését. Meggyőződésem ugyanis, hogy a civilizáció tagadása minden érték tagadása, a mindenkori történelmi pillanatnak megfelelő magas szintű anyagi civilizáció (és az ennek létrehozásában oly jelentős pragmatizmus) nélkül semmiféle kultúra nincs; humán kultúra sem. A reneszánsz kori és a klasszicista kultúra imádójaként rendkívül zavar az ancienek és modernek akkoriban kétszer is lefuttatott vitájának az újraélesztése; a jelennek és a múltnak az utóbbit apologizáló szembeállítása. — Még akkor is, ha tudom, hogy az ancienek az időtlennek vélt értéket képviselték az efemerrel szemben. Európának ezen a részén mindig is kísértett a magas szintű anyagi civilizáció elérhetetlensége miatti frustráció és történelmi rémület hamis és végső fokon mindig konzervatív kompenzációja: a misztifikált "belső" érték valódi értéként való tételezése. Nem, a civilizáció és az ezzel minden-

képpen kapcsolatban lévő pragmatizmus nélkül nincs, nem létezhet humánus. Századunknak a Rajnától, valójában az Elbától földrajzilag és szimbolikusan többé-kevésbé távol keletre lezajlott szörnyüségai ennek a demonstrációi.

SZALMA NATÁLIA

Fejér Ádám írásának egy vonatkozásáról, a műalkotás értelmezésének problémájáról szeretnék szólni. Mit jelent a műalkotás — vagy egyszerűen a mű és nem a szöveg — értelmezése, és miben különbözik az értelmezés az elemzéstől? Előzetesen tisztázni igyekszem, mi a mű. Amikor Lev Tolsztojt az Anna Karenina kapcsán megkérdezték, miről szól a regény, azt mondta, nem tud válaszolni a kérdésre, mert ahhoz, hogy ezt megtegye, elejétől végig újra kellene írni a regényt. A művész válasza arra utal, hogy a mű olyan szerves egység, amelyet lehetetlen elvonatkoztatni a benne ábrázolt alakoktól, helyzetektől, tértől és időtől, és végül attól a formától, amelyben ez az egész megjelent, vagyis más szavakkal a műalkotás olyan egység, amely a sokszínűségben, az összetettségben él, másfelől a fordítottját is jelenti: a mű egyetlen mozzanatát sem lehet elválasztani az egésztől, minthogy ez esetben a jelenségek saját külön, az egésztől idegen életet kezdenének élni, megszűnnének amazzal viszonyban állni, és az egészet részekre bontván, többé már sohasem sikerülne egybefogni azokat, visszakapni az egészet. A mondottak azt jelentik, hogy az elemzés, amely a fogalom tudományos értelmében "szétszedés, szétbontás, felbontás, egy fogalomnak jegyeire, egy tudattartalomnak elemeire, egy tárgynak tulajdonságaira bontása", elvileg megengedhetetlen, ha műről van szó, minthogy a mű lényege szerint nem tárgy és nem tudattartalom, hanem *introjekció*, vagyis az alkotói Ennek, alanyiságnak belevivése, átvitele a külső világ tárgyaiba, illetve tárgyaira, jelenségeire, tehát ezeknek közvetlen, Enszerű,